

Mekân, Bellek ve Ritüel Ekseninde Kırgızlarda Komşuluk İlişkileri *Neighborhood Relations in Kyrgyz in the Context of Space, Memory and Ritual*

Arzu KİYAT

Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu,
arzu.kiyat@manas.edu.kg, ORCID: 0000-0002-8248-8817

Özet

Eski Türk boylarından olan Kırgızlar, günümüzde gelenek ve kültürlerini yaşatmaya devam etmektedir. Geleneğin ve kültürün değişmesi, dönüşmesi, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması noktasında toplumdaki bireylerin birbiri ile olan münasebetleri son derece mühimdir. Gündelik yaşantının bir bölümünü oluşturan komşuluk ilişkilerinin kuvvetli oluşu geleneği ve kültürü yinelemeye, korumaya, aktarmaya ve milli hafızayı canlı tutmaya katkı sağlamaktadır. Zira komşuluk, sosyal bir varlık olarak topluluk hâlinde yaşayan insan için önemli bir iletişim biçimidir. Komşuluk ilişkileri kültürel mekânlarda, kolektif şuuru korumakta ve kültürel sürekliliği sağlamakta önemli rol oynamaktadır. Bu yönüyle mekân, bellek ve ritüel kavramları arasındaki doğrudan ilişki dikkat çekmektedir. Kültürel mekânlarda gerçekleşen ritüellerin toplumsal dayanışmayı sağlamasının yanı sıra bilgiyi aktarma, geri çağırma ve bu sayede hatırlama işlevini aktive etme özelliği komşuluk ilişkileri ile ilintili bir yön taşır. Bundan hareketle çalışmada, Kırgızlarda komşuluk ilişkilerinin kültürel belleğe, kültür sürdürücülüğüne tesiri, mekân, bellek ve ritüel kavramları ekseninde değerlendirilmiştir. Başka bir ifadeyle çalışma, Kırgızların kent ve köy yaşantısındaki komşuluk ilişkilerinin görünümünden hareketle bu ilişkilerin kültür aktarımı bakımından etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada mekân, bellek ve ritüel kavramları doğrultusunda irdelenen veriler, Kırgızistan'da yönlendirilmiş ve yönlendirilmemiş mülakat yöntemiyle gerçekleştirilen alan araştırması neticesinde elde edilmiştir. Buna göre komşuluk ilişkilerinin iletişimin, dayanışmanın, güvenin, saygının, aidiyetin, milli kimliğin niteleyicisi olduğu ve Kırgızların komşularıyla kültürel mekânlarda ve ritüellerde geleneği yaşattığı görülmüştür. Bu bağlamda modernleşme ile ortaya çıkan yeni kültürün yanında mevcudiyetini muhafaza etmeyi sürdüren geleneklerin dayanışma alanlarında ve kültürel mekânlarda yinelenmesinin kültürel belleğe ve sürekliliğe ciddi katkılar sağladığı ve komşuluk ilişkilerinin bu noktadaki etkinliği belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Kırgız Türkleri, komşuluk ilişkileri, kültürel bellek, kültürel mekân, ritüel

Abstract

As one of the ancient Turkish tribes, the Kyrgyz Turks have continued to maintain their traditions and culture from the past to the present. In any society, the relationships between individuals play a crucial role in transforming, protecting, and transmitting tradition and culture to future generations. The strong neighborly relations contribute to the preservation, repetition, and transmission of tradition and culture in a ritualistic manner, thereby keeping national memory alive. Neighborhood is an important form of communication for human beings who live in communities as a social being. Neighborly relations play a significant role in cultural spaces by protecting collective consciousness

and ensuring cultural continuity. In this respect, the direct relationship between the concepts of space, memory and ritual draws attention. In addition to ensuring social solidarity, rituals that take place in cultural spaces have the ability to transfer and recall information and thus activate the function of remembering, which is related to neighborhood relations. Based on this, this study aims to investigate the effect of neighborly relations on cultural continuity in the context of cultural transmission spaces and areas of solidarity. Specifically, the study aims to identify the neighborly relations of the Kyrgyz Turks in urban and rural areas and their effects on cultural transmission. The data examined in this study, based on the concepts of space, memory, and ritual, were obtained through directed and non-directed interviews conducted during field research in Kyrgyzstan. It is observed that neighborly relations are the qualifiers of communication, solidarity, trust, respect, belonging and national identity, and that the Kyrgyz Turks keep the tradition alive in ritualistic places with their neighbors. Traditions hold over despite the new culture that emerged with modernization. This study reports that keeping these traditions alive in solidarity areas and cultural spaces makes serious contributions to cultural continuity. Besides, this paper identifies the effectiveness of neighborly relations in this regard.

Keywords: *Kyrgyz Turks, neighborly relations, cultural memory, cultural space, ritual*

Toplumda dayanışma ve güvenin inşa alanı olan komşuluk;¹ kültürel çeşitliliğin sürdürülmesi, geleneğin korunması, nesilden nesile aktarılması ve yaşatılmasında müspet bir etkiye sahiptir. Bu olumlu etkinin ortaya çıkması gelenek unsurlarının gündelik hayatın içerisinde aktif olarak yaşatılmasıyla gerçekleşir. Sosyal hayatın içinde öncelikli olarak huzur ve güven arayışına giren bireyler, iyi veya kötü zamanlarda duygularını paylaşacakları insanlara ihtiyaç duyarlar. Bu bağlamda Nirun, komşuluğun aile hayatının bir parçası olduğunu ve sosyalizasyon sürecinde aileye katkı sağladığını vurgular (Nirun, 1994, s. 106). Bu yönüyle komşuluk, Kırgızlarda önemli bir sosyal yapı olarak aile bireylerine kimlik kazandırmaktadır. “Ekonomik, sosyal ve psikolojik bakımdan gündelik hayatın bir parçası olan komşuluk” (Lefebvre, 2007, s. 32), Kırgızlar için akrabalık ilişkileri kadar önemli bir ananevi değerdir.

¹ Komşuluk kavramı Türkçe Sözlükte “komşu olma durumu; komşu ise, “1. Konutları yakın olan kimselerin birbirlerine göre aldıkları ad, 2. Sınır otaklığı bulunan, mücavir” şeklinde tanımlanır (TDK, 2022). Kırgız Türkçesinde komşulukla ilgili pek çok kavram mevcuttur. Komşu kavramı “koşuna” (Karasayev, 2016, s. 432) ve “koñşu”; komşuluk, komşuluk münasebetleri (Yudahin II, 1998, s. 483), komşuya ait, komşu hâlinde bulunma (Arıkoğlu vd., 2017, s. 2272) “koñşuluk” kavramlarıyla karşılanır. Koñşu “komşu” (Yudahin II, 1998, s. 483), “köyü, evi, yaşadığı yeri birbirine komşu” (Abduldayev & İsayev, 1969, s. 331) “köyü, evi birbirine yakın olan, komşu” (Arıkoğlu vd., 2017, s. 2271); koşuna ise “komşu olan, komşu” (Yudahin II, 1998, s. 493), “birbirine yakın, iç içe yaşayan insanlar, komşu”, (Abduldayev & İsayev, 1969, s. 339) şeklinde tanımlanır. Bunlardan başka koñşu ayıl “komşu köy”, koñşu üy “komşu ev”, koñşu-kolon “bir köyde ya da birbirine yakın, komşu yaşayan insanlar”, koñşulaş “birbirine komşu, hemşehri, komşu” (Arıkoğlu vd., 2017, s. 2271-2272) “aynı köylü olan” (Abduldayev & İsayev, 1969, s. 332), koñşulaş ayıldar “komşu köyler”, koñşulaş turgan adamdar “komşu yaşayan insanlar” (Arıkoğlu vd., 2017, s. 2272) mevcut olan diğer kullanımlara örnek olarak verilebilir.

Komşular, kültürel aktarım mekânlarında komşuluğun etkin olduğu dayanışma alanlarını yaşatırlar. Nirun'un belirttiği gibi sosyal hayatın fonksiyonlarından biri olan komşuluğun dayanışma ve yardımlaşma hususunda bir imkân tanınması büyük ölçüde kırsal hayatta varlığını sürdürürken (1994, s. 283), aynı şekilde kentte de benzer eğilimlerin varlığı dikkat çekmektedir.² Kırgızistan'da kentleşmenin yavaş ilerliyor oluşu ve toplumun temelde bir aradalık hissini daha kuvvetli bir biçimde taşıyor oluşu gerek köy gerek kent hayatında komşuluğun yaşamasına imkân tanımıştır.

Günümüzde kentleşme ve ileri teknolojinin ortaya çıkardığı bellek³ yitimi ve dolayısıyla bireysel ve kolektif kimliğin dejenere olması kültürel belleğin korunması ve aktarılmasında olumsuz bir gerçeklik olarak değerlendirilmelidir. Söz konusu sürecin olumlu biçimde ilerlemesine ise kültürel bellek taşıyıcılarının ciddi bir katkısı bulunur. Demir'in de ifadesiyle söz konusu bellek taşıyıcıları, bellek içeriğini ilerleyen süreçlerdeki değişiklikleri sürekli yeniden örgütler (2012, s. 186). Komşular ve modern zamana uyum sağlayarak devam ettirilen komşuluk ilişkileri, bu faktörlerin başında gelmektedir. Zira geleneğin ritüelistik biçimde grup katılımı ile yinelenmesinde bellek taşıyıcısı görevini üstlenen komşuların rolü büyüktür. Zira kültürel belleğe ilişkin kodların yeniden kaydetme, hatırlama ve iletme faaliyetleriyle bir yandan zihinsel akışına devam ederken diğer yandan zamansal ve mekânsal alana dönüşerek katılımcı grup tarafından hatırlanır ve yaşatılır (Assmann, 2015, s. 65). Dolayısıyla komşular önemli kültürel bellek taşıyıcısıdır. Komşuların taşıyıcı ve üretici yönü, geçmişle günümüz arasında bir bağ kurma ve kültürel belleğin sürdürülebilir oluşunda önemli bir rol oynamaktadır.

Bu bakımdan geleneğe ve çeşitli ritüellere bağlı olan Kırgızlarda söz konusu hususun nasıl olduğu sorusu çalışmanın sorunsalını oluşturmakta ve bu bakımdan çalışma, Kırgızlardaki komşuluk ilişkilerinin kültürel belleğin sürdürülebilirliğine etkisini irdelemekte ve mezkûr soruya cevap aramaktadır. Ayrıca çalışma, günümüzde Kırgızlarda komşular tarafından sürdürülen

² Köyler ise, toplumsal konumu ve yaşam kalitesinin homojen olduğu sakin ve düzenli bir toplumsal yaşamı sürdürürken kentler her zaman birbirinden farklı işlevleri olan tabakalaşmış ve farklılaşmış gruplardan meydana gelir (Kıray, 1998, s. 143-144). Kırgızistan'da kentleşme ve kent yaşamı büyük ölçüde Bişkek ve Oş şehirleri ekseninde görülür ve bilhassa Bişkek aldığı iç göçlerle rağbet merkez konumundadır. Yaşanan iç göçlerin şehirde bulunan müstakil ev ve banliyölere etkisi vardır. Apartman hayatı ise daha çok çalışkan ve ekonomik durumu iyi olan bireyler tarafından tercih edilir.

³ Batı kültüründe bellek ile yazı arasında daima yakın bir bağ olmuştur. Latince *memoria* sözcüğünün *bellek* ve *hatıra* olmak üzere iki manası olmuştur. İngilizcedeki *memorial* kavramı da eskiden *hatıra* ve *yazılı kayıt* anlamlarında kullanılmıştır. Söz konusu ikilik, insanların hatıraları ve bu hatıralardan bağımsız bir biçimde bilgiyi kaydetmek amacıyla keşfedilmiş araçlar arasındaki bağı öne çıkarır (Draaisma, 2014, s. 47). Modernleşme ve dijital çağ hatıra ve belleğin hızla dijital ortamlara kaydedilmesine sebep olmuş ve böylelikle elektronik kayıta dönüşüm hızlanmıştır.

ritüellerin geçmiş ile kurduğu bağı açığa çıkarmasıyla kültürel bellek sürdürümcülüğü hususuna katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu minvalde çalışma için öncelikle yönlendirilmiş ve yönlendirilmemiş mülakat yöntemi sonucu kaynak kişilerden elde edilen verilerin içerik tasnifi yapılmıştır. Ardından literatür taraması neticesinde araştırma için kullanılacak kaynaklar belirlenmiştir. Çalışma, bütün elde edilen verilerin doküman ve betimsel analiz yöntemleri ekseninde irdelenmesi sonucu ortaya konmuştur.

Kültürel Bellek Mekânları Ekseninde Komşuluk İlişkileri

İnsanlar için özgürlük, sahiplik, aidiyet, bağlanma, güven ve tutunma hissi veren mekânlar (Aytaç, 2007, s. 200-203), bu yönleriyle bireye sosyal hayatın içinde güvenli bir konfor alanı sağlayan komşuluk ilişkileri için de önemli bir ortamdır. Zira kent veya köy sakinleri için tesadüfi ya da bilinçli görüşmeler söz konusu mekânlar yoluyla sağlanır. Belirtilen mekânlarda gerçekleştirilen komşuluk ilişkileri, kültürün sürekliliğine olumlu bir yön sağlayan sosyal yapıdan meydana gelir. İfade edilen sosyal yapının şüphesiz köye nazaran kentlerde yer yer çözümler yaşadığı bir gerçektir. Zira Avcı'nın da ifadesiyle Sanayi Devrimi'nin ardından Avrupa'da meydana gelen kentleşme biçimleri geleneksel mimarinin yıkılmasına veya dönüşmesine sebep olmuş, söz konusu husus da kültürel bellek mekânlarının daralmasına yol açmıştır (2020, s. 1523). Toplumsal dinamikler ve değerler komşuluk ilişkilerini etkileyen unsurların başında gelir. Nitekim şehirleşme, ekonomik gelişmişlik, eğitim, etnik ve dinî mensubiyetler komşuluğa farklı boyutlar katmıştır (Yıldız-Gündüz, 2011, s. 20-21). Bilhassa modernleşme ile ortaya çıkan farklılık, kültürel süreklilik ve çeşitlilik açısından olumsuzluklar doğurabilmektedir. Toplulukların, grupların ve bireylerin kültürel belleklerinin oluşup geliştiği ve kültürel üretimlerinin kuşaktan kuşağa aktarılarak yaşatıldığı ritüel mekânları terk etmeleri ve modern yaşamın parçası hâline gelmeleri yeni mekânlarda yeni kültürler edinmelerine yol açmış ve dolayısıyla mekânın kaybı, eski kültürün icra edilmemesine sebep olarak olumsuz sonuçlar doğurmuştur (Oğuz, 2007, s. 32).⁴

Kırgızlarda ise, bahsedilen hususun aksine geleneğin devamlılığı söz konusudur. Bu süreklilikte bireyin sosyalleşmesi ve kültürün aktarılması amacıyla mekânların kültürel işlevini üstlenen komşuluk ilişkilerinin olumlu etkisi bulunur. Zira belleğin mekâna ihtiyacı vardır. Somut bir mekân ve zamanda hatırlama eylemi gerçekleşir ve kendini grup olarak sağlamlaştırmak isteyen her topluluk içsel iletişim biçimlerinin sahnesinin yanı sıra kimliklerinin sembolü ve

⁴ Öcal Oğuz, UNESCO *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*'nden hareketle kültür kaybının telafisi olarak ifade edilen yeniden canlandırmanın farkındalık yaratma, hatırlatma, genç ve gelecek kuşaklara aktarma gibi miras koruma hedeflerine katkıda bulunduğu değerlendirilmesini yapar (2014, s. 25-29). Bundan hareketle, Kırgız toplumunda bilhassa kentlerde komşuluk ilişkilerinin ritüelistik mekânlarda sürdürülmesinin geleneğin canlandırılması ve sürdürülmesi noktasında önemli bir işleve katkı sağladığı belirtilmelidir.

hatıralarının dayanak noktası olarak bu tür mekânları yaratır (Assmann, 2015, s. 47). Pierre Nora, hafızayı “her zaman yaşanan grup tarafından üretilen bir yaşam” olarak tanımlar. Ona göre “hafıza, anımsama ve unutma diyalektiğine açık, onların sürekli biçim değiştirmelerinden habersiz çeşitli kullanım ve oyunlara karşı duyarlı, uzun belirsizliklere ve ani dirilmelere elverişli, devamlı bir gelişim hâlinde bir yapıdır” (2006, s. 19). Dolayısıyla geçmişin/tarihin bir tasavvuru olan ve aynı zamanda günümüzdeki unsurlarla şekillenen hafıza, bilhassa mekân aracılığı ile koruma altına alınır. Hafıza mekânları⁵ unutma eylemini engellemesiyle kültür sürdürümcülüğü bakımından önemli bir unsurdur. Kent ve köy hayatında öne çıkan farklı mekânlarda geliştirilen komşuluk ilişkileri ve bu ilişkilerin aktive olduğu ritüeller, toplumsal hafızanın korunduğu, kültürün yaşatıldığı ve sürdürüldüğü örneklerden biridir. Komşuluk ilişkileri kültürün aktarıldığı, yaşatıldığı mekânların bünyesinde kurulur ve gelişir.

Bu minvalde Kırgızlarda komşuluk ilişkilerinin köy ve kent hayatında farklı toplumsal mekânlarda⁶ sürdürüldüğü görülür. Söz konusu mekânlardan ilki insanın güvenli ve korunaklı alanı olarak nitelendirilen evidir. Zira ev, bireyin fiziksel ihtiyaçlarının, sosyo-ekonomik statüsünün ve kimliğinin sembolüdür (Altun, 2010, s. 217). Bununla birlikte ev, toplumda yalnızca insanların korunduğu, ısındığı, barındığı güvenli bir alan değildir, aynı zamanda kimliğin ve aidiyetin sembolüdür. İnsanın dili, dini, etnik kimliği, geleneği, kültürü, gündelik yaşantısı, aile hayatı ile ilişkiler kuran ve bütün bu unsurları hafızasına alan bir mekân olarak sosyal yapının içerisinde önem ihtiva eder. İnsan sınırları belli, etrafı güvenle çevrili yaşam alanı olan evinde, dış dünyayı algılar ve dış dünya ile irtibatla kalır. Mezkûr münasebet için önemli köprüden biri şüphesiz hane komşularıdır. Bu bakımdan ev, Kırgızların çeşitli törenlerini gerçekleştirdiği kültür aktarım mekânıdır. Önemli gün ve bayramlarda, kutlamalarda, düğünlerde komşuların ağırlandığı, yedirildiği, içirildiği ve böylelikle Kırgızlara ait önemli özelliklerden biri olan misafirperverliğin sergilendiği bir yerdir. Köy ve kentlerdeki evlerde gerçekleştirilen törenler kültür sürdürümcülüğü bakımından önemli bir role sahiptir.

Diğer mekânlar ise sokak, kafe, restoranlar olarak sıralanabilir. Kırgızlarda komşuluğun aktif olarak sürdürüldüğü mekânlardan biri olan sokaklarda ve kapı önlerinde gerçekleştirilen sohbetler kültür aktarımına katkı sağlar. Sokaklar, insanın içinde bulunduğu mekândan çevresi hakkında haber aldığı bir yerdir.

⁵ Toplular modernleşmenin getirmiş olduğu olumsuz hususlardan etkilenmemek amacıyla hafıza mekânlarına sahip çıkmak durumundadır. Söz konusu mekânları görünür hâle getirip gelecek kuşaklara aktarmalı ve gelecek kuşaktaki bireylerin ise bunları yeniden kurgulayıp içselleştirmesi gerekmektedir (Birekul, 2014, s. 67).

⁶ UNESCO'nun mekânların kültür aktarımındaki önemi, kültürün ve mekânın korunması arasındaki paralel ilişki hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Oğuz, 2007, s. 30-32).

Kırgızlar sokak veya kapı önlerinde ritüeller veya uğurlamalar yoluyla pek çok geleneği yaşatırlar.

Kafe ve restoranlar, günümüz şartlarına daha elverişli mekânlar olarak sosyal bağların kuvvetlendiği, insan ilişkilerinin geliştirildiği ve günlük sosyal aktivitelerin gerçekleştirildiği mekânlardır. Bu mekânlarda gerçekleştirilen sosyal etkileşimler, insanların birbiriyle kültürel ve davranışsal iletişimi çerçevesinde kurulur. Günümüzde çalışma hayatının yoğunluğu kadının ev hanımı rolünü geri plana itmesi dolayısıyla kadınlar, komşularını ve misafirlerini ağırlamak maksadıyla kafe, restoran gibi mekânları tercih ederler. Öte yandan geleneksel törenlerin ritüelistik bağlamda yinlendiği, yaşatıldığı ve millî hafızanın korunduğu yer olarak kafe ve restoranların Kırgızlar için kültürel mahiyeti büyüktür. Önceleri daha çok evlerde gerçekleştirilen çeşitli ritüellerin günümüzde modernleşmenin tesiriyle daha çok kafe ve restoranlar aracılığıyla gerçekleştirildiğini belirtmek gerekir. Bu ritüel ve görüşmeler çeşitli düğünler, doğum günleri, kutlamalar, olumlu/olumsuz durum sonrası okunan dua veya verilen yemekler şeklinde örneklendirilebilir. Herhangi bir tören, kutlama olmaksızın gerçekleştirilen planlı görüşmeler de çoğunlukla kafe ve restoranlarda gerçekleştirilir.

Bilhassa köyün yanı sıra kent mekânlarında gerçekleştirilen ritüeller, kutlamalar veya pratiklerin sürdürülmesi kültür kaybının telafisi olarak yeniden canlandırmayı örneklemekte ve bu bakımdan geleneğin aktarılması, korunması ve kültürün sürdürülmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Nitekim söz konusu mekânlar aracılığıyla bellek, belli düzeyde korunur ve kendi bağlamına özgü olarak yeniden kurulabilme imkânını elde eder. “İlerleyen şimdiki zamanın değişken ilişkileri çerçevesinde sürekli olarak yeniden örgütlenir” (Assmann, 2015, s. 49-50). Belirtilen değişkenliğin Kırgızlarda net olarak görüldüğü mekân, kafe ve restoranlardır. Bu mekânlar toplumsal hafızanın korunduğu, değişimin, dönüşümün yaşandığı ve kültürün sürdürüldüğü alanlardır.

Ritüeller Ekseninde Komşuluk İlişkileri

“Söz ve hareketleri ifade eden ritüel kavramı” (Rappaport, 2003, s. 401) yazıya geçmemiş bilginin saklanması ve korunması için önemli bir unsurdur. Yazılı kayıt imkânı bulunmadığı durumlarda grubun kimlik koruyucu bilgisi insan belleği tarafından korunur. Zira bellek, beynin yapısında unutmayı engelleyen veya hatırlamayı sağlayan lobların işlevselliğini ifade eder. Kültürel bellek ise, bir toplumun ortak deneyimleri sonucu oluşan bir bilgiyi içermektedir. Bu bilginin korunması ve aktarılması noktasında ritüeller zihnin ayrı bir hatırlama biçimini oluşturmaktadır (Köse, 2021, s. 59-61). Zira canlı ve sürekli iletişim içinde varlığını devam ettiren bellekte iletişim değişir veya kaybolursa unutmaya gerçekleşir (Assmann, 2015, s. 45). Bu bakımdan ritüeller, canlı iletişimi sağlayan bir yapıyı imler.

Assmann'ın da belirttiği gibi kültürel ve toplumsal belleğin korunması kaydetme, çağırma ve iletme ya da şiirsel biçim, ritüel sunuş ve toplumsal katılım olmak üzere üç koşul aracılığıyla gerçekleştirilir (2015, s. 65). Sözlü olmanın yanı sıra bedensel bir yapıya da sahip olan bellek, geçmiş ile günümüz arasında bağ kurmaya yarar (Murtezaoğlu, 2012, s. 344-345). Avcı'nın da ifadesiyle (2021, s. 1493) geleneksel uygulamaya katılan her birey maddi ve manevi etkileşimde bulunma dolayısıyla toplumsal devamlılığı sağlamış olur ve kültürel yapının her tekrarlanma sonrasında yeniden inşasına katkıda bulunmuş olur. Sözlü veya davranışsal bilginin muhafazasında bedensellik hatırlamanın bir formu olarak kültürel belleğin sürdürülebilirliğinde ritüelin rolünü öne çıkarır. Zira ritüelin bellek ile doğrudan bir ilişkisi vardır. Ritüel aracılığı ile insan bireysellikten toplumsallığa evrilir. Bu sayede insan bedeninde ve ruhunda kolektif bir heyecan ortaya çıkar. Aynı zamanda ritüeller geçmiş, günümüz ve gelecek arasında bir köprü vazifesi görür ve bu üç zaman dilimini birbirine bağlar. Bununla birlikte süreklilik ve değişimi de içinde barındırır (Wulf, 2009, s. 238). Dolayısıyla toplumsal bellek ile yakından ilişki içerisindedir. Zira toplumsal bellek hem geriye hem de ileriye doğru hareket eder. Sadece geçmişi kurgulamakla kalmaz, benzer şekilde günümüz ve geleceğin deneyimlerini de organize eder. Bu bakımdan düzenli tekrar edilmeleri hâlinde kimliğe ait bilginin iletilmesi, devredilmesi ve yeniden üretilmesi noktasında önemli bir rol üstlenir. Bu şekilde grubun zaman ve mekân birlikteliği garantilenmiş olunur (Assmann, 2015, s. 50-65). Ritüelin döngüsellliği bellek yitimini engeller. Connerton'a göre (2014, s. 123) "bedenler, anma törenlerinde geçmişin bir imgesini canlandırmada kullanılmaktadır". Geçmiş versiyonlar onu temsil eden sözcük ve imgelerle anma törenleri aracılığıyla yeniden sunulur. Böylelikle beden aracılığıyla bilginin aktarımı gerçekleşir (Murtezaoğlu, 2012, s. 348).

Kültürel bellek unsurları yalnızca metinlere dayalı değildir. Metinlerin yanı sıra danslar, oyunlar, gelenekler, maskeler, resimler, ritimler, yeme-içme, mekânlar-alanlar, geleneksel giysiler, dövmeler, takılar, silahlar vb. unsurlar da grubun törensel biçimlerinin bir parçasıdır (Assmann, 2015, s. 68). Ritüeller, yalnızca ritmik hareketlerden ibaret değildir. Belli bir dile getiricilik işlevi söz konusudur. Bu bakımdan ritüellerin duygusal bir kanal ve grup formasyonu bakımından iyi bir rehber olduğu açıktır (Karaman, 2010, s. 234). Sıralanan unsurlarla ilintili önemli bir kültürel bellek koruyucusu ve sürdürücüsü olarak komşuları değerlendirmek mümkündür. Komşular, folklorun üretildiği yerler olan kültürel mekânlarda kültür aktarımına katkıda bulunur. Nirun'un vurguladığı gibi sosyal hayatın içerisinde yardımlaşma ve dayanışma âdetleri komşularla birlikte geliştirilir (Nirun, 1994, s. 283). Dolayısıyla komşuluğun etkin olduğu dayanışma alanları kültürün sürdürülebilirliğini kuvvetlendirir bir niteliğe sahiptir. Bu dayanışma âdetlerinden biri geçiş ritüelleridir.

Geçiş ritüelleri bireylerin bir statüden başka statüye geçtikleri toplum tarafından organize edilirler. Bu geleneksel ritüeller önceden tahmin edilen, büyük ölçüde tekrarı olmayan ve çoğunlukla birey merkezli kabul edilen ritüellerdir (Honko, 2006, s. 131). Kırgız toplumunda benzer ritüellerde komşuların etkin rol oynadığı görülmektedir. Söz gelimi, *toy* “düğün” bebelikten evlenme çağına kadarki süreci kapsayan bir evredir. Bu yönüyle dayanışmanın ve yardımlaşmanın aktif olduğu ve mezkûr hususların genelde komşular tarafından sağlandığı bir mahiyete sahip olan düğünler; insanların bir arada geçirdiği sosyal aktivite olarak iletişim, samimiyet, içtenlik gibi değerleri içinde barındıran bir geçiş ritüelidir. Köy ve kent hayatında sürdürülen önemli geleneklerden biri olan düğünlerde gerek düğün sahibinin gerek gelen konukların yapması gereken birtakım sorumlulukları mevcuttur. Konukların arasında yer alan komşular bilhassa düğün sahibine olan maddi⁷ ve manevi destekleri ile ön plana çıkar. Maddi destek komşularla alınan ortak kararlar doğrultusunda düğünün niteliğine göre bireylerin ekonomik düzeyleri, düğün sahibine yakın/uzak olma durumları göz önünde bulundurularak belirlenir. Komşular, düğün sahibine maddi desteğin yanı sıra manevi olarak da katkıda bulunurlar. Düğünün türüne uygun şekilde “*toy kut bolsun/düğün kutlu olsun, nebereñdin boosu bek bolsun/torununun bağı sağlam olsun, balañdın boosu bek bolsun/çocuğunun bağı sağlam olsun, keliniñ akcoltoy bolsun/gelinin hayırlı olsun, kelin kut bolsun/gelin kutlu olsun, beşik booñor bek bolsun/beşik bağınız sağlam olsun*” (KK-3) gibi dua ve iyi niyetlerde bulunarak düğün sahibini kutlarlar. Düğünlerde düğün sahibine verilen hediyeler, edilen yardımlar ve dualar kültürel hafızayı koruma altına almada önemli ritüel sunuşlar ve toplumsal katılımlardır. Söz konusu yapılar, ritüel iletişimin bir taraftan kültürel ve toplumsal hatırlama biçimi olarak diğer taraftan ise ritüel bellekle sağlandığını ortaya koyar (Köse, 2021, s. 68). Ayrıca düğün sahibine verilen hediyeler Tezcan’ın da belirttiği gibi, insanlar arasında dostlukların ve yakınlıkların pekişmesine, dayanışmanın artmasına ve geleneklerin sürmesine katkıda bulunmaktadır (1989, s. 35).

Örneklendirilen söz konusu törenler geçmişte ev, sokak gibi kültürel aktarım mekânlarında gerçekleştirilirken günümüzde daha çok kafe, restoran, düğün salonu gibi mekânlarda sürdürülür. Ayrıca geçmişte ve günümüzde insanların düğüne katılma şekilleri birbirinden farklılık arz eder. Zira modern yaşam insanın önceki yaşantısına yeni alternatifler sunarken geleneğin içerisinde bazen değişim ve dönüşüme uğrar bazense kırılmalara yol açar. Komşuluk ilişkisi güçlü

⁷ Maddi destekte bulunmak yaşamın çeşitli evrelerinde başvurulmuş bir uygulamadır. Söz gelimi bebek görmesine, sünnet olan çocuğa, askere uğurlama ve asker ziyaretinde, uzun yolculuklara çıkışlarda, evlenme merasimlerinde, bayramlarda, hacca gidişte, ölüm (Tezcan, 1991, s. 62) gibi pratiklerde söz konusu destek görülmektedir. Bu geçiş evrelerinde verilen maddi destekler, gelenek ve kültürün korunması, aktarılması ve pekiştirilmesine ciddi katkılar sağlamaktadır.

olmayan köy veya kentlerde insanların çevresiyle sosyal iletişiminin zayıf olması dolayısıyla düğün gibi geleneksel törenler bir arada gerçekleştirilmez. Gerçekleştirildiği takdirde ise, bir davet üzerine törenlere katılım sağlarlar (KK-1). Nitekim bilhassa kent hayatı ve apartman yaşantısı insanın sosyal iletişimini belli çerçevelerde sınırlandırarak törensel anlamda zayıf bir yapı meydana getirir. İnsanlar gündelik ihtiyaçlar dışında planlı bir şekilde komşularıyla kısıtlı olarak bir araya gelir ve dayanışma alanlarını daha az yaşatır. Söz konusu durum komşuluk ilişkilerine dair çözülmeyi beraberinde getirir. Örneğin, düğün sahiplerine yardıma koşan komşuların yerini günümüzde kentlerde kurulan yardım şirketlerinin alması, Kırgızlarda *aşar* adı verilen imece usulünün çözülmeye⁸ yol açmıştır.

Düğünlerin yanı sıra ölüme ilişkin pratikler de komşularla gerçekleştirilir. Komşuluk, ölüme ve ölüye dair pratikleri geliştiren ve sürdüren önemli bir sosyal yapıdır. Bu bakımdan komşuların ritüelistik alanda ölümle ilgili geleneklerin yaşatılması ve kültürün kuşaktan kuşağa aktarılması hususunda etkin oldukları görülür. Kuşkusuz komşular, sosyal hayatın içerisindeki dayanışma ve paylaşma rolünü ölüm ile ilgili pratiklerde de sürdürür. İyi gününde komşusunun yanında olduğu gibi daha da özenle kötü gününde de desteğini esirgemeyerek komşusunun acısını paylaşır. Bir evde ölüm olduğunda akrabalarından önce o eve taziyeye ve yardıma koşan öncelikli olarak komşulardır. Söz konusu husus, Kırgızlar arasında “*Alıskı tuugandan cakınkı koşuna artık/Uzaktaki akrabadan yakındaki komşu daha yeğdir.*”⁹ (KK-4) atasözü ile açıkça ortaya konulmaktadır.

Türk kültüründe ölüme dair önemli geleneklerden biri olan baş sağlığı dileme Kırgız Türkçesinde *kayrat aytuu* kavramı ile karşlanır. Komşuluk ilişkisi bakımından gündelik hayatın içinde önemli yere sahip olan söz konusu gelenek, komşular tarafından gerçekleştirilmesi beklenen bir husustur. Ölü evine gidilerek “*Artı kayrılıu bolsun/Allah rahmet eylesin, kayrat kılğıla/sabırlı olun, baarımızdın barar ceribiz oşol cer/hepimizin gideceği yer orası*” (KK-2) şeklindeki dualar ve dileklerle komşuların kalbine ferahlık dilenir. Komşusunun veya bir yakınının öldüğünü duyduğu anda gece/gündüz fark etmeksizin ölü evine giden komşular ilk olarak odun, yiyecek vd. eksiklikleri tespit eder. Kadınlar yiyecekleri hazırlarken erkekler ise *boz üy*(yurt)ün kurulmasına, odunların hazırlığına ve merhumun gömülmesine yardım eder. Ölü evine gelen misafirler komşular arasında paylaşılır ve ağırlanır. Cenazenin gömülmesi sonrası belirli günlerde ölünün ardından okutulan Kur’an için kimi zaman

⁸ Söz konusu hususta belleğin zarara uğraması söz konudur. Bu husus psikolojik, toplumsal ve ekonomik vd. faktörlere bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bununla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Jacoby, 1996, s. 29).

⁹ Mezkûr atasözü, Meder Saliyev’in çalışmasında İbraimov’dan naklen (2022, s. 451) “*alıstığı tuugandan cakındığı koñşu artık/Uzaktaki akrabadan yakındaki komşu üstündür.*” şeklinde ifade edilmiştir.

merhumun evi tercih edilirken günümüzde daha çok kafe, restoranlar tercih edilir. Assmann'a göre (2015, s. 69-71) ölülerin anılması kültürel hatırlamanın ilk biçimidir. İletişimsel bellek ile ilintili olan bu ritüel, anma töreni sebebiyle diğer yandan kültürel bellek ile de ilintilidir. Ölülerin anılması ve buna ilişkin ritüeller hem geriye hem de ileriye dönük bir anımsamayı içerir. Assmann; K. Schmidt, R. Koselleck, B. Anderson gibi isimlerin çalışmalarını referans göstererek ölüye ilişkin anma ritüellerinin bellekte bir ortaklık yaratan unsur olduğunu vurgulamaktadır. Zira mezkûr ortaklık Kırgızların belirtilen ritüellerinde açıkça gözlemlenir. Ölümüne ilişkin ritüellerin yapılmasının ardından bu süreçte desteği görülen, yardım eden komşular ölü evine davet edilerek ağırlanır (KK-1). İfade edilen gelenek ve yardımlaşmalar paylaşmaya, bir arada olmaya, aidiyete, kimliğe katkıda bulunur. Bu noktada komşular, kültürel bilginin iletilmesi ve devredilmesini sağlayarak kimliğin yeniden üretimini üstlenirler. Ayrıca Assmann'a göre (2015, s. 65) ritüel tekrarlar, grubun zaman ve mekânsal birlikteliğini de kuvvetlendirir. Bu hususun Kırgızlarda ritüeller bağlamında komşuluk kavramının ve mahiyetinin etkin bir rol üstlendiği örneklerde de açıkça ortaya konmaktadır.

Geçiş ritüellerinin yanı sıra kriz ritüelleri de grubun belleğinin birliğini sağlayan örneklerden birini teşkil eder. Kriz ritüelleri, beklenmeyen kriz durumunda yapılır ve kriz durumlarının yarattığı belirsizlik ve huzursuzluğu aşmak adına organize edilirler. Bu tür ritüeller çeşitlilik gösterir. Hastalıktan, kötülükten, hırsızlıktan, kıskançlıktan korunmak adına yapılan ritüeller, kriz ritüellerinden bazılarıdır. Kriz ritüelleri kişisel veya grup merkezli gerçekleştirilebilir (Honko, 2006, s. 133). Bu minvalde Kırgızlarda komşularla gerçekleştirilen kriz ritüelleri insan hayatını etkileyen olumsuz durumların giderilmesi veya hafifletilmesi adına geliştirilen pratikler olarak örneklendirilebilir. Bu bakımdan Kırgızlar başarısızlıklar, kazalar, hastalıklar, doğal afetler, olumsuz rüyalar gibi yaşanan kötü hadiselerle karşı grup merkezli kriz ritüellerine başvurur. Bu tür olumsuz durumlarda bireysel ritüellerden ziyade akrabalar ve komşularla gerçekleştirilen grup ritüelleri yapılır.

Kırgızlar, krizden kurtulmak amacıyla komşularını davet ederler. Koyun kesip, Kur'an okutup dua ederler. Yardıma ihtiyacı olan bir ailenin başına kötü bir hadise gelirse komşular kendi aralarında para toplayarak geleneği gerçekleştirirler. Kimisi ise, kendi döşegini ve ekmeğini yanında getirir (KK-2). Dolayısıyla bir aradalık ve bir nevi kurban geleneği günümüzde kültürün devamlılığı açısından önemli bir detaydır. Komşular arasındaki yardımlaşma, ritüellerin kutsiyet arz ettiğini de somutlamaktadır. Zira söz konusu kutsiyet Rappaport'a göre (2003, s. 402) iletişim şartlarında kendini göstermektedir. Dayanışma komşular arasındaki iletişimin en önemli unsurudur. Bu hususta Kırgızlarda imece usulü dikkat çekmektedir. Kırgız Türkçesindeki karşılığı ile

aşar geleneği, ritüellerin maddi manevi işlevi¹⁰ ile alakalıdır. Bu bakımdan kültür sürdürümcülüğüne işlevsel bir katkı sunması ile ayrı bir öneme sahiptir. Dolayısıyla geleneğin sürdürülmesi, belleğin canlandırılmasında ve devamlılığında işlevsel bir etki taşır. Nitekim Assmann'a göre (2015, s. 65) geleneklere duyulan saygı ve koruma içgüdüleri kültürel belleğin gelecek kuşaklara devredilmesini sağlayarak toplumsal kimliğin mevcudiyetine katkıda bulunmaktadır ve onu korumaktadır.

Geçiş ritüelleri ve kriz ritüelleri bilhassa tekrara dayanmayan ritüeller olarak takvimsel/mevsimsel ritüellerden ayrılmaktadır. Onların aksine takvimsel/mevsimler ritüeller tekrarlanarak nesilden nesile aktarılan bir yapıya sahiptir. Takvimsel/mevsimsel ritüellerde tekrarlamalar sayesinde geri çağırma ve zihinde canlandırma gerçekleşir. Bilhassa millî bayramlar ve anma günleri toplumsal anlamda bir güç sembolüdür. Bunlar toplumsal kurumların kendilerini ifade etme imkânı bulduğu alanlardır (Wulf, 2009, s. 233). Louri Honko'nun üç başlık hâlinde ele aldığı (ölü, pasif ancak yaşayan, aktif gelenekler) gelenek tasnifinin arasında icra edilen ve yaşayan aktif gelenekler vurgusu Kırgızlarda özellikle kutlamalar (doğum günleri vb.), anma günleri, bayramlara ilişkin ritüellerle bağdaştırılabilir.¹¹ Zira Kırgız toplumunda sıralanan önemli günler özenle kutlanır. Gelenekleri yaşatan ve sürdüren Kırgızlar diğer özel günlerde olduğu gibi dinî ve millî bayramlarda da komşularıyla bir araya gelir, yemek yer, çay içer ve birbirlerine iyi dileklerde bulunur. Özellikle dinî bayramlarda yedi eve girmek önemli bir gelenektir. Bu sebeple Kırgızlar yedi komşuya gider ve o ev sahibine dualar eder ve iyi dileklerde bulunur. Bu geleneğe dayalı olarak bayram günleri herkesin evinde muhakkak sofralar¹² kurulur ve misafirler beklenir (KK-2). Misafirperver bir halk olan Kırgızların söz konusu özelliği, bayramlar özelinde de açıkça görülür. Bilhassa köy yaşantısında örneklendirilebilecek olan bu husus, Kırgızların bireysellikten ziyade cemaate dönük bir toplum olduğunu örnekler.

Gündelik yaşamdan çok daha farklı bir düzene sahip olan bayramlar, “başka bir özel düzen, zamanın ve belleğin mekânıdır” (Assmann, 2015, s. 67). Bu noktada hatırlama ve tekrarlama arasında bir ilişki belirir. Zira dinî bayramda ritüeller bayram namazıyla başlar ve namazdan sonra mezarlığa gidilerek merhumların ruhuna dualar edilmesi ile devam eder. Bu ritüellerde komşular da

¹⁰ Bu işlev, Bascom'un da ifadesiyle (2010, s. 79) kültürün onaylanması ve kültürel bellek taşıyıcılarının ritüelleri doğrulaması neticesinde örgütlenerek etkinliğini sürdürmektedir.

¹¹ Söz konusu tasnife dair ayrıntılı bilgi için bk. (Giollán'den aktaran Crassi, 2017, s.2).

¹² Türklerde toplu hâlde yemek yeme geleneği eskiden beri süregelen bir gelenektir. Törenlerde, şölenlerde ve çeşitli kutlamalarda söz konusu eylem uygulanmaktadır. Bu törenlerde en özel ve güzel yemekler yapılır ve toplu olarak yenir (Tezcan, 2000, s. 32). Toplu hâlde yemek yeme birlikteliği, samimiyeti, içtenliği, paylaşmayı pekiştirir ve bu sayede bireyler arasında hatırlama ve tekrarlama sağlayarak gelenek ve kültürün korunması ve sürdürülmesi hususuna katkıda bulunur.

aktif rol alırlar. Eve gelen komşular evin sahibiyle birlikte başka komşulara bayramlaşmaya gider (KK-2). Her bayram tekrarlanan ritüeller sayesinde hatırlama gerçekleşir. Kent hayatında evin yanı sıra daha çok kültürel mekânlarda sürdürülen bayramlaşma geleneğinde, kent ve köy hayatında süregelen *caramazan*¹³ dikkat çekmektedir. Dinî bayramların yanı sıra millî bayramlarda da önemli pratikler gerçekleştirilir. Zira bu tür pratikler millî bağları güçlendirdiği gibi kültürel paylaşımı, bir aradalığı, aidiyeti, samimiyeti, millî şuuru kuvvetlendirir. Dolayısıyla millî bayramlar da Kırgızlarda coşkuyla kutlanır. Söz gelimi, Nooruz/Nevruz bayramı köy gibi küçük yerleşim yerlerinde belirli mekânlarda (*madaniyat üyü*/kültür evi, spor salonları, kulüpler gibi) veya evi büyük olan köy sakinlerinde kutlanır. Kimisi Nevruzu *uruu*/boy esasına göre kutlarken kimisi de doğum tarihini esas alır. Komşuluk ilişkileri dinî bayramlarda olduğu gibi Nevruz gibi önemli millî bayramlarda/günlerde de etkilidir. Zira komşular, misafirler için çeşit çeşit yiyecekler, salatalar hazırlar ve büyük sofralar kurarlar. İyi dileklerle *sümölök*¹⁴ yapılır ve gelen her misafire sümölök ikram edilir. Bilhassa köylerde *kürös*/güreş, *arkan tartuu*/ıp çekme oyunu gibi geleneksel oyunlar oynanır. Kent yaşamında komşuluk ilişkisi zayıf olan kişiler Nevruzu çoğunlukla kendi ailelerince kutlar. Ancak müstakil evlerde yaşayanlar durumun aksi örneğini teşkil etmektedir. Köy sakinlerine benzer şekilde sırayla Nevruzu kutlarlar (KK-3). Dolayısıyla her yıl zamanı geldiğinde komşuların bu geleneği yaşattıkları, aktif olarak Nevruza dair ritüellere katıldıkları görülür. Mezkûr ritüellere katılım grup kimliğinin kurulmasına, canlı tutulmasına doğrudan katkı sağlamaktadır. Zira söz konusu katılımların bilhassa süreklilik arz etmesi hatırlanmanın gerçekleşmesini ve geleneğin kuşaklar arasında aktarılmasını sağlar. Bir bakıma ritüel zamanın işlenmesi demektir. Bu yönüyle dönemselsel olarak tekrarlanmalı ve eylemlerle bir model hâline gelmelidir (Assmann, 2015, s. 98-99).

Anma günleri de mevsimsel ritüellerden biridir ve Kırgızlar için jübileler, doğum günleri ve çocuk eğlenceleri önemlidir. Söz konusu özel günler akrabalar, komşular ve arkadaşlar ile geçirilir ve çoğunlukla davet üzerine gidilir. İnsanlarla buluşmak, ilişki kurmak, mevcut ilişkiyi sürdürmek amacıyla gerçekleştirilen bu ritüeller, bir bakıma Kırgız toplum yapısının önemli bir parçasıdır. Zira yapılan yiyecek hazırlığı, alınan hediyeler ve kolektif biçimde ortaya çıkan kabul, durumu somutlamaktadır. Nitekim ritüeller grup dayanışmasını sağlar ve ritüele katılanlarda güven, güç vb. hisleri ortaya çıkarır. Özellikle takvimsel ritler, defalarca tekrarlanmaları ile ritüele katılan komşuları diğerlerine yaratıcı bir biçimde bağlar. Bu sayede grup bilinci belirir (Karaman, 2010, s. 230-231).

¹³ Bu geleneğe göre çocuklar veya erkekler kapı kapı dolaşarak bayrama ilişkin iyi niyetleri içeren maniler söyleyerek komşularla bayramlaşır. Bunun üzerine hane sahibi çocuklara para veya hediyeler verir.

¹⁴ Bilhassa Nevruz bayramında yapılan bir tür tatlıdır.

Yılbaşı da Kırgızlarda komşularla gerçekleştirilen mevsimsel ritüellerden biridir. Dünya genelinde belirli özel günlerden olan yeni yıl törenleri milletlerin kültürlerine, yaşam tarzına göre farklı şekilde gerçekleştirilir. Yakın akraba, komşular ve aile arasında gerçekleştirilen yılbaşı kutlamasında kimi zaman apartman sakinleri ile etkinlik de organize edilir (KK-2). Bahsedilen tüm ritüeller pekiştirme ritüelleri arasında sayılabilir. Wulf, (2009, s. 233) yeme içmeye ilişkin ritüelleri pekiştirme ritüeli olarak sınıflandırır. Kırgızlar herhangi bir önemli olay sonrasında, bir ev inşa ettiklerinde, bebek doğduğunda, evlilik yıldönümü gibi özel zamanlarda kutlamalar yaparlar. Bu pekiştirme ritüelleri de diğer ritüeller gibi kültürel bellek ve kimlik ile doğrudan alakalıdır. Nitekim toplumun doğal yapısıdır ve bu yönüyle zamanla nesilden nesile aktarılabilir. Zira ritüeller, danışmayı artırır ve kolektif şuuru güçlendirir (Karaman, 2010, s. 232).

Bir diğer önemli ritüel, etkileşim ritüelleridir. Ayrılmalar, selamlamalar ve çatışmalardan oluşan etkileşim ritüellerinden (Wulf, 2009, s. 234) bilhassa selamlama ve ayrılma ritüelleri Kırgızların komşuluk ilişkileri bağlamında dikkate değerdir. Çünkü Kırgızlarda komşular askerlik, hacca gitme, okuma ve iş amaçlı yurtdışına gidip gelme gibi çeşitli uğurlamalarda birbirlerinin destekçisidir. Bu noktada karşılanacak veya uğurlanacak kişinin ailesine komşular tarafından yapılan ziyaretler ve söz konusu ziyaretlerde “*Aman esen git/Sağ salım git*” vb. şeklinde edilen dualar, *cooluk/yazma*, *kalpak*/Kırgız millî baş giysisi gibi verilen hediyeler, kesilen hayvanlar kültürel belleğin sürdürülebilirliğine katkı sağlayan ritüelistik eylemler olarak değerlendirilmelidir. Bu doğrultuda Kırgız toplumunda yer edinmiş söz konusu ritüeller, gerçekleşecek olan seyahatlerde yolcuyu kötülüklerden ve olumsuz durumlardan korumak adına uygulanmasıyla bir nevi süreklilik arz ederler. Kısaca herhangi bir kişinin önemli bir yere gitmesi veya gelmesi durumunda bahsedilen ritüeller uygulanır ve dolayısıyla kültürel bellek aktive edilir. Bu sayede millî kimlik, birlik ve beraberliğin yahut paylaşımın inşasına katkı sağlanır. Nitekim bireysel veya kolektif biçimde teşekkül eden kimlik, süreklilik arz eden bir yapıdır ve bu anlamda ritüellerin toplumsal duyguyu öne çıkaran ve kolektif kimliğin korunmasını, sürdürülmesini sağlayan bir yapısı dikkat çekmektedir (Karaman, 2010, s. 233). Carrasi'nin de vurguladığı gibi (2017, s. 2-3), folklorun orijinal olmasa dahi yeni bağlamlar ile gelişmesi ve hatırlanması, hatta yeniden canlandırılması çağdaş anlamlara ve görünümlere kavuşması kültür sürdürücülüğü bakımından önemlidir. Aynı zamanda Durkheim'in ritüel işlevlerine dair görüşü (Durkheim'den aktaran Murtezaoğlu, 2012, s. 346) ile de örtüşmektedir. Dolayısıyla Kırgızlarda komşuluk ilişkileri, bu sürece katkı sağlayan sosyal yapıların en önemlilerinden birini teşkil etmektedir.

Sonuç

Komşuluk, sosyal bir varlık olarak topluluk hâlinde yaşayan insan için önemli bir iletişim biçimidir. İnsana şahsiyet kazandıran, aidiyet ve güven duygusu veren ve samimiyeti arttırarak insanın ruhsal olarak iyi hissetmesini sağlayan komşuluk ilişkileri, kültürün aktarımı, dönüşmesi ve geleneğin korunmasında ciddi bir öneme sahiptir. Kırgızlar için bilhassa hane komşuluğu, günümüzde köy ve kent bağlamında geçmişten gelen kültürün bir devamı olarak sürdürülen ve kültürün sürekliliğine katkı sağlayan sosyal bir yapıdır. Köylerde daha aktif olan bu sosyal yapı, kent bağlamında çözümlere sahip olmakla beraber devingenliğini yitirmemiştir. Modern kültürün getirdiği değişikliğin yanında dönüşerek geleneğin devamı sağlanmış ve zamana uygun birtakım yeni ritüeller de üretilmiştir. Nitekim kültürel mekânlarda sürdürülen geleneklerin günümüzde köyün yanı sıra kentlerde dönüştürülerek devam ettirilmesi UNESCO'nun yaklaşımları ile bir bütünlük taşır.

Kırgızlarda komşuluğa dair kültür aktarımının kuvvetli oluşunda komşuların cinsiyet, yaş ve geleneğe bağlılık durumları öne çıkar. Kırgız kültüründe komşularıyla kültürel mekânlarda geleneği yaşatan ve kültür aktarımını sağlayan bireyler, çocuklar, erkekler ve bilhassa kadınlardır. Bu noktada kadın ve yaşlıların gelenekle olan ilişkisi gençlere kıyasla daha etkindir. Geleneklerine bağlı bireyler kültürel mekânlardaki törenlere katılarak kültür aktarımına katkı sağlarken geleneği önemsemeyen ve bireysel yaşamayı tercih eden bireyler, komşuluğa ve törenlere mesafeli yaklaşmaktadır. Bu kesimi ise daha çok gençler oluşturmaktadır.

Modernleşmenin ortaya çıkardığı yeni kültürün yanında yaşamaya devam eden ve günümüz imkânlarına göre dönüşen geleneklerin kültürel mekânlarda ve ritüellerde yinelenmesi kültürel sürekliliğe önemli katkılar sağlamaktadır. Maddi ve manevi yardımlaşma, dayanışma, paylaşım, güven, aidiyet, sevgi-saygı, samimiyet, iletişim gibi temel değerlere yönelik geliştirilen komşuluk ilişkileri aracılığıyla Kırgız toplumunun kültürel belleği gelecek kuşaklara aktarılmaya devam etmektedir. Zira geçiş, takvimsel, kriz, pekiştirme gibi çeşitli adlarla sınıflandırılan ritüellerin döngüselligi, bu sürekliliği arz eden ve hatırlamayı ortaya çıkaran bir yapı ile doğrudan ilintilidir. Bir bakıma kültürel şuurun aktarıcısı olarak komşular, bu ritüeller yoluyla kültürel bellek mekânlarında toplumsal bilginin taşıyıcılığını ve koruyuculuğunu üstlenirler. Bu şekilde beliren ortak kimlik şuur, toplumun varlığını canlandırarak aynı zamanda ortak duygularla, ortak mekânlarda, ortak bir bilinci ve kolektif bir aidiyet duygusunu ortaya çıkarır. Neticede komşuluk ilişkileri ve buna ilişkin ritüeller, Türk dünyasının entegrasyonu sürecinin Kırgızistan ayağında önemli bir görevi üstlenmektedir.

Çıkar Çatışması: Yazar tarafından çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Destek ve Teşekkür: Yazar tarafından destek ve teşekkür beyan edilmemiştir.

Etik ve Bilimsel İlkeler Sorumluluk Beyanı

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

KAYNAKÇA

- Abduldayev, E. ve İsayev, D. (1969). *Kırgız tilinin tüşündürmө sözdüğü*. Frunze.
- Altun, A. D. (2010). Kapalı konut siteleri ve mahalle kavramı. *İdealkent*, 2, 216-244.
- Arıkoğlu, E., Alimova, C., Askarova, R. & Selçuk, B. K. (2017). *Kırgızca-Türkçe sözlük I-II*. KTMU.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel bellek-eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik*. (Ayşe Tekin, Çev.). Ayrıntı.
- Avcı, C. (2020). Kültürel bellek mekânı: barak odası ve geleneği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9(4), 1519-1533.
- (2021). Öndüç hediye: Gaziantep'te yataküstü geleneği ve işlevleri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(3), 1491-1505.
- Aytaç, Ö. (2007). Kent mekânlarının sosyo-kültürel coğrafyası. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 199-226.
- Bascom, W. R. (2010). Folklorun dört işlevi. (Ferya Çalış, Çev.) *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*. içinde (s. 71-86), Geleneksel.
- Birekul, M. (2014). Mekânın kodlama gücü: medeniyetlere hayat veren yapılar. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 61-77.
- Carassi, V. (2017). Theorizing, collecting, archiving, reviving: the lives (or life) of folklore. *Folk Life*, 55(1), 1-11.
- Connerton, P. (2014). *Toplumlar nasıl anımsar*. Ayrıntı.
- Demir, S. (2012). Kültürel bellek, gelenek ve halkbilimi müzeleri. *Millî Folklor*, 24(95), 184-195.
- Draaisma, D. (2014). *Bellek metaforları, zihinle ilgili fikirlerin tarihi*. (Gürol Koca, Çev.). Metis.
- Honko, L. (1979). Theories concerning the ritual process. Louri Honko (Ed.), *Science of Religion Studies in Methodology* içinde (s. 369–390).
- (2006). Ritüellerin oluşum süreci. *Millî Folklor*, 18(69), 129-140.
- Jacoby, R. (1996). *Belleğini yitiren toplum*. (Hakan Atalay, Çev.). Ayrıntı.
- Karasayev H. (2016). *Kamus naama*. Salam.

- Karaman, K. (2010). Ritüellerin toplumsal etkileri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 227-236.
- Köse, S. (2021). Ritüel bellek. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(33), 57-70.
- Kıray, B. M. (1998). *Kentleşme yazıları*. Bağlam.
- Lefebvre, H. (2007). *Gündelik hayatın eleştirisi*. Metis.
- Murtezaoğlu, S. (2012). Kültürel belleğin ritüel yoluyla kuruluşu. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2, 344-350.
- Nirun, N. (1994). *Sistematisik sosyoloji yönünden aile ve kültür*. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Nora, P. (2006). *Hafıza mekânları*. Dost.
- Oğuz, Ö. (2007). Folklor ve kültürel mekân. *Millî Folklor*, 19(76), 30-32.
- (2014). Çağdaş kentte bir yeniden canlandırma örneği: çiğdem günü. *Millî Folklor*, 26(101), 25-39.
- Rappaport, R. A. (2003). Ritüel. (Kürşat Korkmaz, Çev.), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar* içinde (s. 396-407). Geleneksel.
- Saliyev, M. (2022). Türkiye ve Kırgız Türklerinde komşuluk ile ilgili atasözleri. E. Gürsoy Naskali (Ed.), *Komşuluk* içinde (s. 445-459). Paradigma Akademi.
- Tezcan, M. (1989). Folklorik ve antropolojik yönleriyle hediye geleneği ve türk kültüründeki yeri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(1), 29-36.
- (1991). *Kültürel antropoloji*. Kültür Bakanlığı.
- (2000). *Türk yemek antropolojisi yazıları*. Kültür Bakanlığı.
- Wulf, C. (2009). *Tarihsel kültürel antropoloji*. (Ö. Dünya Sarısoy, Çev.), Dipnot.
- Yıldız, C., Gündüz, M. (2011). *Sosyo-kültürel değişim sürecinde komşuluk*. Elâzığ.
- Yudahin, K. K. (1998). *Kırgız sözlüğü. C. II*, Türk Dil Kurumu.
- Türk Dil Kurumu (2023). *Güncel Türkçe sözlük*. Erişim Tarihi (10.03.23). <https://sozluk.gov.tr>

Sözlü Kaynaklar

- KK-1: Kencebek Sultangaziyev, Bişkek 1946, Lise Mezunu, Emekli. (Görüşme: 1 Mayıs 2022)
- KK-2: Cüzümkan Moldobayeva, Bişkek 1958, Lise Mezunu, Emekli. (Görüşme: 30 Nisan 2022)
- KK-3: Aida Mırzabayeva, Bişkek 1984, Üniversite Mezunu, Ev Hanımı. (Görüşme: 1 Mayıs 2022)
- KK-4: Zulayka Saparbek Kızı, Bişkek 1977, Üniversite Mezunu, Öğretmen. (Görüşme: 30 Nisan 2022)